

Melhus Historielag

Årsmelding

2024

Styret i 2024

Styret for Melhus Historielag har bestått av følgende medlemmer:

Arild Blekesaune, leder

Ronald Nygård, nestleder

Gunn Inger Løvseth, sekretær

Eivind Bakk, kasserer

Jan Steinar Rønning, styremedlem

Varamedlemmer:

Rita Bollingmo, Kjell Tore Vikvald, Tor Bjøru

Lederen velges for 1 år. Styremedlemmene velges for 2 år. Varamedlemmene velges for 1 år.

Valgkomitéen har bestått av:

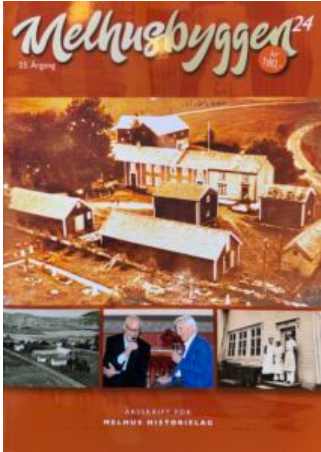
Kirsten Øyås Berg

Per Havdal

Eldbjørg Engan

Styret har to undergrupper: Redaksjonskomité Melhusbyggen og Utstillingskomité. Styret har i styremøter utarbeidet skriftlige retningslinjer for begge komitéene.

Redaksjonskomité Melhusbyggen:

Jan Steinar Rønning, redaktør
Signy R. Overbye
Ronald Nygård
Erling Bøhle
Per Erik Kufås
Åsmund Snøfugl

Melhusbyggen er historielagets årsskrift. I 2024 trykte vi opp 900 eksemplarer. 362 av disse ble fordelt til medlemmene, 74 ble delt ut til skoler, biblioteker, omsorgssenter og 48 til styremedlemmer, redaksjon, forlag og forfattere. I tillegg har vi fram til årsmøtet solgt 335 eksemplarer.

Utstillingskomiteen har bestått av:

Trond Heggem
Ronald Nygård

Håkon Disington
Dag Melbye

I en monter i foajeen på Melhus Rådhus har historielaget 3 – 4 utstillinger i året med forskjellige tema. I løpet av 2024 har vi vist utstillinger om Gyllandrokkene, sabotasjeaksjonene mot Thamshavnbanen, Jentesperiderne i Melhus og Norske hesteraser.

Medlemstallet pr. 31.12.2024 var på 362, mot 335 pr. 31.12.2023. Av disse er 144 parmedlemmer, 214 er enkeltmedlemmer og vi har 4 æresmedlemmer.

Det betyr at Melhus Historielag pr. 31.12.2024 har 506 fullverdige medlemmer med stemmerett på årsmøtet.

Vi har i løpet av 2024 hatt 8 styremøter. Sakene som har vært behandlet er blant annet: Planlegging av årets aktiviteter, arbeidet med årsmøtet, en høringsuttalelse til Områdeplan Brekkåsen, samarbeid med Melhus Rotary om en formalisert plan for skjøtsel av kulturminner rundt Sagastien og organisering av salg av Melhusbyggen m.fl. Styret har ønsket et nærmere samarbeid med de andre historielagene i distriktet, og Ronald Nygård og Arild Blekesaune deltok i juni på et kontaktmøte med flere av de aktuelle lokallagene. I forbindelse med 1000-årsjubileet for Kristenretten innledet vi et samarbeid med Nidaros bispedømmeråd, menighetsrådet i Melhus og Gauldal prosti. I løpet av 2024 har vi også fått til et nært samarbeid med Melhus Kino, og i forbindelse med premieren på kinofilmen Nr. 24, om Gunnar Sønstebo, hadde utstillingskomiteen en presentasjon av det lokale motstandsarbeidet under Andre Verdenskrig. På premieren holdt også Ronald Nygård en innledning før filmen ble vist.

Økonomien i Melhus Historielag er god. I 2024 fikk vi et overskudd på 22963 kroner, og ved siste årsskifte hadde vi en beholdning på 152281 kroner.

Alle arrangementene har vært gratis for medlemmene, unntatt bussturen som er til selvkost.

Aktiviteter, turer og møter i 2024

Årsmøte i kommunestyresalen Melhus Rådhus, tirsdag 5. mars 2024.

Fungerende leder, Ronald Nygård, ønsker 48 medlemmer velkommen til det 23. årsmøtet. Årsmøtet ble gjennomført med behandling av vanlige årsmøtesaker: Årsmelding, revidert regnskap for 2024, samt foreløpig aktivitetsplan for 2025 ble utlevert og godkjent. Kontingenten ble uendret. Erling Bøhle la fram Valgkomiteens forslag, og resultatet ble som foreslått:

Styret fikk følgende medlemmer:

Arild Blekesaune, Ronald Nygård, Gunn Inger Løvseth, Eivind Bakk og Jan Steinar Rønning.

Varamedlemmer ble Rita Bollingmo, Kjell Tore Vikvald og Tor Bjøru.

Årsmøtet ble avsluttet med kaffe og kaker, og en meget god presentasjon av eldre historie fra våre tidligere landområder i Nord-Skottland, på Orknøyene og på Shetland. Arkeolog Kristin Prestvold har skrevet boka «Oppdag Vesterled», og presenterte utdrag fra denne boka godt illustrert av nydelige bilder. Hun fortalte om 4000 til 5000 år gamle bosetninger fra eldre Steinalder og frem til nyere krigshistorie fra de samme områdene.

Presentasjonen var så god, at mange kjøpte boka av henne, og mange signaliserte at de ville melde seg på hennes organiserte turer til disse områdene.

Magnus Lagabøtes landslov, Olav Haraldsson og vår tid, torsdag 11. april kl. 19.00 Melhus Rådhus Kommunestyresalen.

Mer enn 40 personer møtte opp for å høre foredraget av professor i rettshistorie, Jørn Øyrehagen Sunde. Her trakk han opp mange interessante linjer mellom Olav (den Hellige) Haraldssons kristenrett (1024), Magnus Lagabøtes landslov (1274) og den norske lovgivningen fram til vår tid.

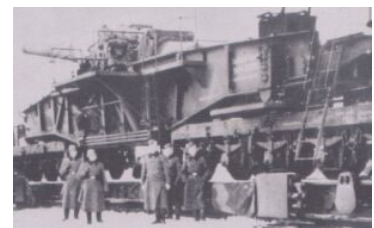
Arrangementet var et ledd i markeringen av nasjonaljubileet for Magnus Lagabøtes landslov, og var et samarbeid mellom Nidaros bispedømmeråd, menighetsrådet i Melhus, Gauldal prosti og Melhus Historielag. Vi var svært fornøyde med arrangementet, og Melhus Historielag håper vi kan få til lignende samarbeid også i framtida.

Besøk hos traktorklubben ved gamle Nypan stasjon, onsdag 24. april kl. 18.00

Traktorklubben AKSEL holder til i egne lokaler ved *Nedre Stokkan*, på vestsiden av jernbanen, rett sør for jernbaneundergangen ved gamle Nypan stasjon. Her har de gjennom mange år restaurert veterantraktorer, og har opp mot 20 skinnende klenodier stående på utstilling. 55 medlemmer møtte opp på arrangementet, og Jan Steinar Rønning ga oss en interessant presentasjon av traktorklubbens aktiviteter. Vi fikk omvisning på verkstedet der restaurering av traktorer pågår nesten hver onsdag gjennom hele året. Der fikk vi også se mye gammelt utstyr som fortsatt er i bruk, og en komplett gammel smie fra gården Volla sør for Kvammen.

Klubblokalet er lokalisert på samme sted hvor vi høsten 1942 hadde en kort visitt av en gigantisk tysk kanon montert på en jernbaneaffutasje (jernbanevogner, *Melhusbyggen 2023*). Det ble også gitt en kort presentasjon av historien til denne kanonen.

Medlemstur til Tuftan, Øyåsgrenda, Finnset og Klungen, tirsdag 11. juni kl. 18.00

Helt fra 1500-tallet har mange bønder i Selbu kombinert gårdsdrift med kvernsteinproduksjon, men fra slutten av 1800-tallet ble kvernsteinene fra Selbu gradvis utkonkurrert av støpte møllesteiner. Da valgte mange av disse steinhuggerne heller å bruke kompetansen sin til å bygge steinfjøs rundt om i Trøndelag. Minst sju av fjøsene i Nord- og Øyåsgrenda i Melhus ble i løpet av det første tiåret av 1900-tallet satt opp av steinhuggere fra Selbu.

Tirsdag kveld arrangerte Melhus Historielag en medlemstur for å se nærmere på disse steinfjøsene, og 44 medlemmer møtte opp på Melhus videregående skole. Turen gikk først til Tuftan i Nordgrenda. Her fortalte Erik Tofte om steinhuggerne som bygde fjøs for bestefaren hans i 1905.

Deretter gikk turen til Øyåsgrenda der Eivind Bakk fortalte om de fire fjøsene på Nordgarden, Nordgardsgjerdet, Nord-Megarden og Sørstu, samt fjøsene på Duvsten og Reitan, som selbyggene satte opp i løpet av det første tiåret på 1900-tallet.

Videre kjørte vi til Finnset, der vi fikk en fenomenal utsikt til Øysand, Byneset og Leinstrand, og Ronald Nygård orientert oss om tyskernes planer og anlegg for Øysand under 2. verdenskrig. Til slutt fikk vi en omvisning i Klebersteinsbruddet på gården Klungen, der det har blitt tatt ut mye stein til Nidarosdomen.

En historisk vandring i vestre Vassfjellet, søndag 18. august kl. 11.00-16.00

Melhus Historielag arrangerte søndag 18. august en historisk vandring i nedre del av Vassfjellet, og både medlemmer og ikke-medlemmer var invitert. Selv om det regnet, og yr.no varslet enda mer regn i løpet av dagen, stilte 47 personer opp på parkeringsplassen ved Rønningsgjerdet klokka 11.00. Tema for vandringen var hytter både innenfor boligfeltene og i utmarka, serveringsstedet Fjellstua, forsøk på gruvedrift, uttak av torv og geologisk utvikling etter istida.

Jan Steinar Rønning (til venstre) var guide på turen, og hadde detaljerte kunnskaper om endringene i vestre del av Vassfjellet i løpet av de siste 100 årene.

På turen oppover Storåsen og Øyvindsvegen fikk vi mye informasjon om hvordan stedet har endret seg fra å være et hytteområde til å bli et moderne boligfelt. Bildet viser tunet som Klaus Svegård og Marit Stendahl fikk satt opp ved gjenbruk av tømmer fra Bones på Rognes. Tidligere sto en hytte her.

Oppover Vassfjellet passerte vi plassen der Rundbergkiosken lå tidlig på 1960-tallet (Hyggeliflekken), og flere gamle hytter, før vi kom fram til restene etter Pallinsetra (bildet). Herfra oppsøkte vi flere rester etter forsøk på gruvedrift tidlig på 1900-tallet.

Ved de gamle skjerpene ved Brandberget og Blakkmyra briljerte Jan Steinar Rønning med sine kunnskaper om gruvedrift og malmleting.

I løpet av sommeren har Melhus IL Trim gjort et imponerende arbeid med å bedre framkommeligheten over myrene i Vassfjellet, og på turen kunne vi oppsøke myrer der det tidligere ble tatt ut torv til strø i fjøsene og til brensel.

Turen, som tok fem timer, ble avsluttet på Svartåsen der vi ble orientert om og kunne se mange interessante trekk ved geologien rundt Melhus sentrum, alt dannet etter at isen trakk seg tilbake for vel 10000 år siden.

Melhus Historielags årlige busstur, lørdag 7. september

50 personer var den første lørdagen i september 2024 klar for årets busstur med Melhus Historielag, og de ble hjertelig tatt imot i bussen av ansvarlige for turen, Rita Bollingmo og Gunn Inger Løvseth. Lagets nyvalgte leder Arild Blekesaune ønsket velkommen og presenterte Gullbussens trivelige sjåfør Arve Rathe.

Turen var i år lagt til Haltdalen, Tydal og Selbu. Jan Steinar Rønning startet den faglige delen med å orientere om gruvedrifta og malmforedlinga i Rørostraktene gjennom bortimot 350 år. Det er ei utrolig spennende historie fra virkeligheten, noe som gjør en både ydmyk og imponert. Etter å ha passert Circumferensen, ble første stopp ved Eidet Bru og Eidet Smeltehytte i Holtålen. Jan Steinar Rønning, med støtte av lokalkjente Hallgeir Kulbotten, orienterte og viste oss rundt. Smelteovnene på Eidet var høgovner som ble matet med kull og malm fra et ovnsloft. Under den staselige steinbygningen var det to vasshjul som forsynte smelteovnene med luft. Det var drift her fra 1834 til 1887. Dette er de best bevarte smelteovnene i landet og er enestående i sitt slag i europeisk sammenheng. Smeltehytta er lett tilgjengelig på nordsida av vegen til Røros, ca. 500 meter sør for Eidet Bru. Ei tavle på stedet beskriver historikken i tekst og bilder og er vel anvendte minutter på veg til eller fra Røros.

Etter å ha passert Ålen sentrum tok vi av fra hovedvegen på Reitan og kjørte den 35 km lange bomvegen over Riasten. Der passerte vi ikke langt fra Kjøli og Killingdal gruver. Sistnevnte holdt det gående helt til 1986 og malmen ble fraktet med tog til Trolla hvor flotasjon og utskipning fant sted. Rønning orienterte litt om miljøproblemene knyttet til gruvedrifta. Svovelrikt avløpsvann fra slagghaugene (tippene) havnet etter hvert i Gaula og elva var gjennom mange tiår uten fisk flere mil nedover dalføret. På 1980-tallet ble det foretatt omfattende arbeider for å redusere sivevannet fra tippene og fisken er nå tilbake.

Fjellovergangen over Riasten kunne by på vakre høstfarger og reinsdyr streifende langs den støvede vegen. Det er mange setervoller i området, og Eivind Bakk ga oss et interessant tilbakeblikk på livet på Jensåsvollen, og spesielt om Jens N. Jensås som antas å være figuren bak Bør Børson.

Litt artig å kunne passere starten av to store elver bare noen hunder meter fra hverandre. Nordøst for vannskillet starter Glomma og sørvest for vannskillet Gaula.

Vel nede fra fjellet var det stopp på Tydal Museum i Ås hvor vi ble tatt vel imot av museets venner. Vi ble servert gjærbakst i flere varianter mens Børge Hanssen orienterte om museets ulike utstillinger. Karolinerhistoria, Singerhistoria, åkleveving, myntfunn, gruve- og smelteverkshistorie, utmarksslått, seterdrift og reindrifft for å nevne noe. Etter bespisningen kunne vi ved selvsyn besøke utstillingene i hovedbygget. Her så vi blant mye annet den personlige likkista som general Armfeldt brakte med seg på Karolinerne dødsmarsj under det svenske tilbaketoget over Tydalsfjellene i 1719.

Noen hundre meter lenger nederfor museumsbygningen viste Karl Nygård og Dagfinn Ekker oss rundt i et nyrestaurert kvernhus og Kistafoss Kraftstasjon. Denne kraftstasjonen ble lagt ned i 1960 og var på en måte en forløper til NEA-utbyggingen.

Litt lenger ned i dalen var det stopp ved Tydals eldste hus som påstås å være Trøndelags fineste trønderlån. Den heter Storaunstuggu, ble bygget i 1666 og har ei mangfoldig historie. General Armfeldt overnattet der og huset hadde et rokkmakerverksted hvor det ble produsert over 3000 rokker. Omviser Ola L. Aune kunne fortelle at han var 12. generasjon som bodde på eiendommen.

Med det vi fikk se i Tydal, er det tydelig at frivilligheten i bygda blomstrer og at dugnad er et hedersord; veldig imponerende i en kommune med bare rundt 750 innbyggere, eller kanskje innbyggertallet er en del av forklaringen –.

Siste stopp var Selbusjøen Hotell og Gjestegård på Haverneset. Daglig leder Terje Negård ga oss et levende og humørfylt tilbakeblikk over den historiske eiendommen. Den har fra tilblivelsen i 1850 vært landhandleri, bakeri, postkontor, produksjonssted for kvernsteiner, tuberkulosesanatorium, aldersheim og helsesenter. Det er kuriøst at hoteldriften under koronaepidemien ble reddet av at vindmøllebyggere fra Danmark la beslag på hele hotellet.

Etter en smakfull middag med kjøttkaker og riskrem gikk ferden tilbake til Melhus. Godmette var nok de fleste, men likevel ble vi fristet med en spørrekonkurranse med fokus på dagens mange opplevelser. Torbjørn Tranmæl gikk av med seieren.

Denne lørdagen ble en strålende regnfri dag med temperatur godt oppe på tyvetallet og mange opplevelser som man kan leve lenge på.

Omvisning i MelhusBanken og foredrag om «Seterlivet i Flå», torsdag 3. oktober

66 av medlemmene i Melhus Historielag opp til omvisningen i de nye byggene til MelhusBanken og til foredraget om seterlivet i Flå.

Vi ble ønsket velkommen av MelhusBankens leder for Forsikring og Marked, Eirik Grøseth Sund. Han organiserte de fremmøtte i to puljer, og sammen med bankens May-Liss Langørgen, rådgiver Privat og Bedrift, fikk vi en god og informativ omvisning i det nye bankbygget. Deretter returnerte vi til kantina hvor vi fikk se en video om byggeprosessen. Etter filmpresentasjonen viste Eirik G. Sund oss historiske bilder fra bankens tidligere virksomhet, og fortalte om bankens innsats og sponing for å bedre lokalmiljøet vårt. Under denne gjennomgangen var det ekstra morsomt at Brit Flønes, som var oppvokst i det gamle bankbygget, fortalte oss om den tida hun bodde i banken.

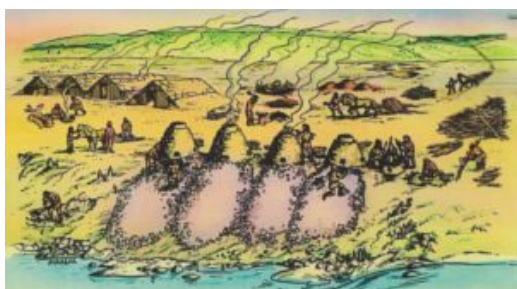

Etter presentasjonene av MelhusBanken fikk vi høre et interessant foredrag av Hjalmar Hugdal, om steder og hendelser beskrevet i boka «Seterliv i Flå». Denne boka ble utgitt i 1997 av Endre Hugdal, far til Hjalmar. Driften på setrene i Flå ble nedlagt for ca. et halvt hundreår siden, og sporene etter denne tradisjonsrike virksomheten er i dag i ferd med å viskes ut. Heldigvis så har Endre Hugdal samlet stoff og historier om seterlivet dette både i denne boka, og i *Melhusbyggen 2009*. Endre Hugdal fikk, som fortjent, kommunens kulturpris i 2020.

Medlemsmøte på Trøndertun tirsdag 19. november med foredrag, utdeling av Melhusbyggen 2024 og sosialt samvær med kaffe og kaker

Omkring 120 medlemmer møtte opp til det siste medlemsmøtet i 2024. Ronald Nygård innledet kvelden med en kort presentasjon av «Verdifulle funn i historiske graver rundt om i Melhus».

Kveldens foredragsholder var Lars Fredrik Stenvik, og han fortalte oss om «Jernproduksjon fra myrmalm generelt og fra Melhus spesielt». Stenvik mente at det var jernproduksjon fra myrmalm som var årsak til stor rikdom og maktkonsentrasjon i nedre Gauldal i eldre tider. Dette kan dokumenteres med mange rike funn av verdigjenstander fra jernalderen og fremover til sagatiden rundt om i Melhus, og ikke minst av mange produksjonsanlegg for jern i Gauldalen, Melhus inklusive. Stenvik er pensjonert professor (emeritus) i arkeologi ved NTNU, og kanskje den som vet mest om den historiske jernproduksjonen i Norge.

Etter foredraget til Stenvik orienterte Jan Steinar Rønning oss om innholdet i Melhusbyggen 2024. Medlemsmøtet ble avsluttet med utdeling av Melhusbyggen, og sosialt samvær med tradisjonell kaffeservering.

Styret takker alle som har deltatt i lagets virksomhet i året som gikk.

Jan Steinar Rønning

Ronald Nygård

Gunn Inger Løvseth

Eivind Bakk

Rita Bollingmo

Kjell Tore Vikvalg

Tor Bjøru

Arild Blekesaune